

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Leegten van een dictatuur: beeldende kunst en literatuur in Equatoriaal Guinea

Brus, A.B.

Citation

Brus, A. B. (2021, November 2). *Leegten van een dictatuur: beeldende kunst en literatuur in Equatoriaal Guinea*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3229708>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3229708>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Deel I Kader van het onderzoek

Hoofdstuk 1 Politieke geschiedenis van Equatoriaal Guinea

In zijn artikel in *Debats* (123/2 2014: 72-79), waarin hij het licht werpt op een “alomtegenwoordige literatuur van Equatoriaal Guinea” en waarin hij de verwevenheid blootlegt van de geschiedenis van Spanje (en Latijns Amerika) met die van Equatoriaal Guinea, refereert Juan Tomás Ávila Laurel verschillende keren aan de eerste zin van *Don Quijote*, “En un lugar de La Mancha de cuyo nombre no quiero acordarme vivía un caballero de lanza en ristre...”.¹ Ávila Laurel vat in dit stuk die geschiedenis in kort bestek samen; van de tijd waarin de Portugezen als eersten voet aan de grond zetten op Annobón en Fernando Poo (het huidige Bioko), Columbus Amerika ontdekte (gevolgd door Cortés en Pizarro) en Cervantes zijn *Don Quijote* schreef, tot aan de tijd dat Equatoriaal Guinea onafhankelijk werd in 1968. Er brak toen een periode aan waarin de nieuw gekozen president Macías Nguema, zoals Ávila Laurel het omschrijft, de reden van die onafhankelijkheid al snel uit het oog verloor en alle door de kolonisator toegepaste methoden niet alleen overnam, maar ook “met tien vermenigvuldigde” (2014: 76).² Het land werd onleefbaar en in Spanje trok Franco zijn handen ervan af door al het nieuws uit Equatoriaal Guinea te boycotten en elk schrijven over het land te verbieden.³ Kortom, het werd een land waarvan men de naam maar liever vergat, met volgens Ávila Laurel grotere gevolgen dan die in *Don Quijote*:

Que el famoso manco no quisiera decir nada del nombre de la región manchega en donde residía Quijote no tiene las mismas consecuencias que el cerrojazo informativo que Franco y sus lacayos más allegados decretaron sobre su antigua colonia. Y no es tema baladí porque aquella obscuridad informativa que imperaba sobre el joven país fue aprovechada por su enajenado presidente para instituir por ley la más abyecta arbitrariedad.⁴ (Ibid.: 77)

¹ Miguel de Cervantes' roman *Don Quijote* (deel I gepubliceerd in 1605 en deel II in 1615) heeft in de vertaling van Barber van de Pol als eerste zin: “In een plaatsje in La Mancha, waarvan de naam mij niet te binnen wil schieten, leefde niet lang geleden zo'n edelman met een lans in zijn wapenrek, een antiek leren schild, een magere knol en een hazewind.” (*Miguel de Cervantes Saavedra: De vernuftige edelman Don quichot van La Mancha*. Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep, 1997)

² “Ahí siguieron diciendo que eran un mismo país hasta que fueron pasando los meses y el presidente al que eligieron, que no había sido catequista por casualidad, se olvidó muy pronto de por qué se había pedido la independencia. Y cuando se lo echaron en cara, recuperó todos los métodos que había visto aplicar a los colonizadores y los multiplicó por diez. Entonces convirtió al país suyo en un sitio en el que no se podía vivir.”

³ “[...] la metrópoli no quiso saber nada del nombre de un lugar del Golfo de Biafra llamado Guinea Ecuatorial Guinea.” (Ávila Laurel, 2014: 77)

⁴ Dat die beroemde mankaard [Cervantes] niets meer wilde zeggen over de naam van de regio Castilla y La Mancha van *Don Quijote*, had niet dezelfde gevolgen als die van de door Franco en zijn naaste lakeien over de oude kolonie afgekondigde informatievergrendeling. En het is geen futiliteit dat de gek geworden president de in het jonge land heersende informatieve duisternis gebruikte om de meest abjecte willekeur per wet vast te leggen. [eigen vertaling]

Ávila Laurel schrijft dat Macías als eerste president vanuit een soort minderwaardigheidscomplex en omdat hij zich inferieur voelde aan iedere toekomstige rivaal die hem zou kunnen benadelen, overging tot moorden in een elf jaar durende dictatuur die op 3 augustus 1979 overging in een tweede dictatuur, toen de president zijn macht kwijtraakte (Ibid.: 77).⁵

Omdat de literatuur en beeldende kunst in dit onderzoek betrekking heeft op deze twee dictatoriale periodes – die van Macías (1968-1979) en die van Obiang (1979 tot aan nu) – zal hierop bij de beschrijving van de geschiedenis en de politieke situatie van Equatoriaal Guinea de nadruk liggen. Er zijn echter in die perioden tendensen aan te wijzen die een langere geschiedenis hebben, zoals de historische desinteresse van Spanje in zijn kolonie, gekoppeld aan de Spaanse koloniale en neo-koloniale mentaliteit en alle wreedheden die de koloniale tijd en de daarop volgende onafhankelijkheid met zich meebracht. Die tendensen komen duidelijk naar voren in *Historia y tragedia de Guinea Ecuatorial* van Donato Ndongo, maar ook in andere historische overzichten zoals die van Inbrahim K. Sundiata, Gustau Nerín en Alicia Campos. Dit zijn studies die als uitgangspunt gekozen zijn voor de hierop volgende historische en politieke beschrijving, evenals *The Wretched of the Earth* van Frantz Fanon, waarin het gewelddadige proces waarmee de voormalige koloniën zich losmaakten van hun moederland zowel vanuit een politiek als psychiatrisch perspectief wordt uitgelegd.⁶

Desinteresse en stilzwijgen in de koloniale periode (1778-1968)

Fernando Poo (nu Bioko),⁷ het eiland waar tot dusver alleen Bubi's woonden,⁸ werd in 1471 ontdekt door de Portugezen die het (met de eilanden Annobón en Corisco) vanaf 1594

⁵ “[...] se sintió inferior a todo futuro competidor [...]. Entonces, para no verse en desventaja, mató y mandó matar, de una edad para arriba, a todos los que por la razón de su humanidad superior le podían reprochar cualquier error. Fue lo que se llamó dictadura, un periodo de gobierno caótico que duró once años y una segunda que se inició cuando aquel primer presidente fue despojado del poder inicuo con el que se venía enseñoreando sobre todos los guineanos desde aquel 12 de octubre de 1968.”

⁶ Op de achterflap van *The Wretched of the Earth* staat vermeld: “It was Fanon, himself a psychotherapist, who exposed the connection between colonial war and mental disease.”

⁷ Namen veranderden sinds de ontdekkingen in de Golf van Guinea in 1471 door de Portugezen; het eiland Bioko heette aanvankelijk Fernando Poo (naar de Portugese ontdekkingsreiziger). De hoofdstad Malabo heette eerder onder de Spanjaarden Santa Isabel en daarvoor (onder de Engelsen) Port Clarence.

⁸ De Bubi's vormen nog steeds een belangrijke etnische groep in het huidige Bioko naast de Fang en andere etnische groepen die later naar het eiland kwamen om hier te werk gesteld te worden op de cacao-plantages. De Fang vormden de belangrijkste etnische groep van Rio Muni, het vaste land van Equatoriaal Guinea, naast de

koloniseerden in dienst van de slavenhandel. Daarna is het ook nog een periode (van 1641 tot 1648) in Nederlandse handen geweest, waarop het opnieuw door de Portugezen werd bezet. In 1778 sloten zij het Tratado de Pardo met Spanje als verdrag waarbij enkele Portugese gebieden werden ingeruild voor de eilanden en het stukje vasteland dat nu Equatoriaal Guinea heet. In de periode die hierop volgde zijn meer momenten aan te wijzen waarop Spanje er wat betreft zijn kolonie het zwijgen toedeed, evenals lange perioden van desinteresse. Zo vond er in 1783 een eerste expeditie plaats waarvan de mislukking en de ware toedracht maar liever door Spanje werd verzwegen. Donato Ndongo schrijft in *Historia y tragedia de Guinea Ecuatorial* dat de mislukking van deze eerste expeditie een negatieve uitwerking op Spanje had, dat er vervolgens alles aan deed om die stil te houden en zijn bezittingen in de Golf van Guinea gedurende jaren dood te zwijgen (1977: 24). De weinige interesse die er voor deze gebieden was – “el poco interés que merecían estas tierras” (Ibid.) – ging volgens Ndongo gepaard met een verdoezeling van de ware reden van deze mislukking die lag in de voor inlanders op de vlucht geslagen manschappen, in plaats van de voorgewende oorzaak van opgelopen ziekten in “una de las zonas más insalubres del mundo” (een van de meest ongezonde gebieden ter wereld) (Ibid.).

Ook Gustau Nerín wijst in *La última selva de España* op het gebrek aan interesse van Spanje, dat volgens hem pas in 1843 werkelijk begon met de kolonisatie van Equatoriaal Guinea vanaf de eilanden Corisco en de Elobey, door hier handels- en missieposten te vestigen (2010: 13,14). De kolonisatie van het vasteland begon volgens Nerín pas in 1870, terwijl de Duitsers en Fransen er (vanaf Kameroen en Gabon) al veel eerder aanwezig waren vanwege praktisch onduidelijke grenzen en de Spaanse afwezigheid. Nerín wijst er op dat de desinteresse van Spanje in zijn Afrikaanse kolonie te wijten was aan de grotere aandacht die uitging naar de verkoop van zijn overzeese koloniën Cuba, Puerto Rica en de Filipijnen en later, in de eerste helft van de twintigste eeuw, naar Marokko:

‘África’, para los españoles era sinónimo de Marruecos. Incluso muchas de las entidades que se dedicaban a promocionar el colonialismo relegaban Guinea en favor de Marruecos. El ejército, principal promotor de la aventura colonial española en esa época, olvidaba Guinea, donde no se cosechaban glorias guerreras, y centraba sus esfuerzos en Marruecos, donde los militares africanistas acumulaban medallas y ascensos.⁹ (Ibid: 37)

Ndowé, Bisió, Balengue en Baseke. Daarnaast zijn er groepen eilandbewoners die worden aangeduid als *annoboneses* (van Annobón), en *bengas* (Corisco).

⁹ Afrika stond voor de Spanjaarden gelijk aan Marokko. Ook de instanties die het kolonialisme propageerden schoven Guinea naar de achtergrond ten gunste van Marokko. Het leger dat gold als belangrijkste promotor van het Spaanse koloniale avontuur van die tijd, vergat Guinea, waar geen glorieuze oorlogsoverwinningen te

Het Spaanse gebrek aan belangstelling blijkt volgens Ndongo eveneens uit het tot begin twintigste eeuw nagenoeg ontbreken van een administratieve regeling (1977: 35).

Daarbij telde de oorspronkelijke, zwarte bevolking niet voor de kolonisator¹⁰, hetgeen volgens Nerín blijkt uit de door missionarissen gepubliceerde etnografische artikelen in de eerste helft van de twintigste eeuw, met beschrijvingen van de zwarte bevolking als “een amorfe hoop grondstoffen zonder ziel, cohesie van energie waar je niets mee kunt” (2010: 47).¹¹ Ndongo merkt op dat men bij volkstellingen alleen diegenen van de oorspronkelijke bevolking telde die gelieerd waren aan de blanke kolonisator in de steden, terwijl de rest niet meetelde (1977: 34). Hij verwoordt de ontmenselijking en het uitvlakken van de oorspronkelijke bevolking met de gevolgen hiervan als volgt:

A medida que se les despoja de su ser, de su identidad como pueblo, de su tradición – pasado y futuro –, no sólo se está perpetrando un atentado contra la cultura de un pueblo, sino que se está abonando el terreno, al colocar a los negros guineanos en un estadio intermedio entre el salvaje y el animal de carga, para un labor metódica como es la de la asimilación cultural. El primer peldaño, el complejo de incultura, ya ha sido construido.¹² (Ibid.: 37)

Het vaste land van Río Muni, waarvan de kolonisatie in vergelijking met Fernando Poo achterbleef – Nerín noemt Río Muni “la verdadera Cenicienta del pequeño imperio español” (de echte Assepoester van het kleine Spaanse imperium) (2010: 38) – gold slechts als leverancier van Fang arbeidskrachten voor de cacaoplantages in Fernando Poo (53). De Fang stonden, in tegenstelling tot andere etnische groepen op het vasteland (de Ndowé, Bisió, Balengues en Basekes), bij de Spanjaarden bekend als harde werkers (54). Zij werden omgekocht of dronken gevoerd om hen op deze manier ‘vrijwillig’ mee te voeren en op de

behalen vielen. Het richtte zijn aandacht op Marokko, waar in Afrika gesettelde militairen medailles en promoties opeenstapelden. [eigen vertaling]

¹⁰ Zoals ook Fanon beschrijft: “The native is declared insensible to ethics; he represents not only the absence of values but also the negation of values. He is, let us dare to admit, the enemy of values, and in this sense the absolute evil. [...] At times this Manichaeism goes to this logical conclusion and dehumanizes the native, or to speak plainly it turns him into an animal” (2001: 32).

¹¹ “[...] un montón amorfo de materias primas sin alma, cohesión y energías para ninguna empresa.” Nerín verwijst hierbij o.a. naar de *Almanaque de las Misiones de Fernando Poo* uit 1924 en naar het tijdschrift *La Guinea Española* dat in deze periode werd uitgegeven en waarin stereotypen voorkomen over ‘het zwarte ras in het algemeen’ als “ratten”, “lui”, “menseneters”.

¹² Door hen van hun wezen te ontdoen, hun identiteit als volk, hun traditie – verleden en toekomst –, pleegt men niet alleen een aanslag op de cultuur van een volk, maar legt men een voedingsbodem voor de indeling van de zwarte inwoners in een stadium tussen de ‘wilde’ en het lastdier en voor een methodische aanpak van culturele assimilatie. De eerste trede van het complex van onderontwikkeling is dan al gelegd. [eigen vertaling]

plantages te werk te stellen (228). Nerín beschrijft de plantages van Fernando Poo als “un infierno cacaotero” (een cacaohel) vanwege de slechte arbeidsomstandigheden (230,231).

Nguemismo en Afro-fascismo onder het bewind van Macías (1968-1979)

In de loop van de twintigste eeuw blijkt dat “el primer peldaño” (Ndongo) in “un infierno cacaotero” (Nerín) al wel gelegd was en dat daarbij ook geweld niet kon uitblijven. Een stap daartoe was volgens Ndongo dat het koloniale regime, dat zich geheel richtte op Spanje, de oorspronkelijke plaatsnamen omdoopte tot Guadalupe (Mongomo), Valladolid (Mimbiles), Sevilla (Niefang) en Puerto Iradier (Kogo) (1977: 51). Ook richtte het onderwijs zich op Spanje en in de periode onder Franco moesten schoolkinderen in de houding en in koor “¡¡Soomos españoles por la Gracia de Diooos!!” roepen en zingen, evenals “Falangista soy, falangista hasta morir o vencer” (ik ben falangist, falangist tot de dood of de overwinning er op volgt) en op zaterdag “¡Salve, Franco!”, om af te sluiten met “Viva España”. Ndongo noemt dit in plaats van culturele assimilatie, assimilatie met het mes op de keel en schrijft dat lijfstraffen en psychische kwellingen aan de orde van de dag waren (66). Voor reizen in eigen land was toestemming nodig en moest men formulieren invullen, en ondanks dat de slavernij was afgeschaft, werden arbeidskrachten ‘uitgeleend’ om gratis ingezet te worden binnen de plantages (67).

Tegen de koloniale wantoestanden groeide verzet; in 1950 door een groep, Cruzada de Liberación, die werd aangevoerd door Acacio Mañé en later, in 1952, ook met een staking in het seminarie Banapé (Ndongo, 73). De Spaanse kolonisator probeerde het verzet echter te breken door de etnische groepen uit elkaar te spelen; de Bubi van het eiland Fernando Poo en kustbewoners werden afgeschilderd als slimmer, intelligent en harde werkers en daarom rijk, tegenover de Fang van het vaste land van Rio Muni als lui, ongecultiveerd en arm, maar wel groter in getal. Zij zouden daarom een gevaar zijn voor de bevolking van Fernando Poo,¹³ waartegen de kolonisator hen beloofde te beschermen (74,75).¹⁴ Nadat Mañé in 1958 was

¹³ Ndongo-Bidyogo wijst er op dat de Bubi de oorspronkelijke bewoners waren van Fernando Poo (later Bioko), maar dat er, naast als arbeidskrachten ‘ingevoerde’ fang, ook nog andere groepen uit Cuba, Sierra Leone en Liberia als arbeidskrachten naar het eiland waren gehaald die als ‘negros emancipados’ speciale rechten kregen en zo een “koloniale aristocratie” vormden. Deze *fernandinos* [afstammelingen van Engelse slaven uit Sierra Leone en Liberia] hadden in 1940 20 van de 100 cacaoplantages in handen (1977: 56).

¹⁴ Nadat gedurende de eerste helft van de twintigste eeuw vooral Fang van het vasteland als arbeidskrachten naar het eiland gehaald waren (Nerín, 2010: 53), bracht ook Macías Fang naar Malabo om tegenwicht te bieden aan de Bubi die een alliantie met de Spanjaarden waren aangegaan tegen onafhankelijkheid van het eiland (en voor

vermoord en zijn lichaam in zee geworpen (76), groeide het antikoloniale verzet en kwam de kolonisatie eind jaren vijftig mede door het antikoloniale beleid van de Verenigde Naties onder druk te staan.¹⁵ Zowel Alicia Campos Serrano als Gustau Nerín wijzen op het belang dat Franco hechtte aan de kolonisatie en Spaanse aanwezigheid in het gebied; in *De colonia a Estado: Guinea Ecuatorial, 1955-1968* refereert Campos Serrano aan die aanwezigheid als Franco's heilige missie; “una sagrada misión civilizatoria” (2002: 30) en Nerín noemt in dit verband Franco's ‘hispano-tropicalismo’; een nieuwe koloniale theorie waarmee Franco tegenover de Verenigde Naties deed alsof het bij Equatoriaal Guinea niet ging om een kolonie, maar om provincies, om zo het proces van de dekolonisatie te vertragen (2010: 277). Desondanks viel dekolonisatie uiteindelijk niet tegen te houden, kwamen er verschillende nationale politieke partijen en stemde de bevolking voor een autonomie die de onafhankelijkheid inluidde, met verkiezingen die in 1968 gewonnen werden door Francisco Macías Nguema.¹⁶

Dekolonisatie is volgens Frantz Fanon, zoals hij beschrijft in *The Wretched of the Earth*, altijd een gewelddadig fenomeen en “a program of complete disorder” (2001: 27), waarbij hij wijst op de uitwerking van onderdrukking op het individu. Dat rechtvaardigt volgens Fanon zijn bestaan door geweld te gebruiken als uitlaatklep in zelfdestructief gedrag dat zich eveneens richt tegen zijn eigen volk: “The colonized man will first manifest this aggressiveness which has been deposited in his bones against his own people” (Ibid.: 40). Daarbij heeft het geweld volgens Fanon een reinigende werking; want in het geweld wordt het individu aangezet tot

een afscheiding van het vasteland): “To counter the Bubi-Spanish alliance, the president brought some 7000 Fang to Malabo” (Sundiata, 1990: 64).

¹⁵ Alicia Campos Serrano wijst er in *De colonia a Estado* op dat Spanje in 1955 toegetreden was tot de VN en er belang bij had zijn positie te verbeteren in de VN die een dekolonisatiepolitiek voerden (86, 99).

¹⁶ Dit proces wordt door Ndongo-Bidyogo nauwgezet beschreven in de hoofdstukken IV t/m VII van *Historia y tragedia de Guinea Ecuatorial*. Samengevat komt het er op neer dat er aanvankelijk drie partijen waren; de eerste was de MONALIGE; Movimiento Nacional de Liberación de Guinea Ecuatorial (een voortzetting van de door de vermoorde Acacio Mañé gecoördineerde Cruzada e Liberación) (74), gevolgd door de IPGE; Idea Popular de Guinea Ecuatorial (90) en de MUNGE; Movimiento de Unión Nacional de Guinea Ecuatorial (97). Daaruit vloeide een eerste autonoom bestuur voort met als president Bonifacio Ondó Edú (de eerder naar Gabón gevluchte leider van de MUNGE) en Francisco Macías Nguema als vice president (103). De MUNGE werd in de Spaanse pers afgeschilderd als beschaafd en gecultiveerd tegenover de MONALIGE als extremistisch en subversief, waar zich de IPGE tussenin bevond (124). Macías switchte tussen al deze drie partijen en hoewel hij bij de uiteindelijke verkiezingen voorafgaand aan de onafhankelijkheid vanwege zijn anti-Spaanse houding niet de voorkeur had van de Spanjaarden, won hij die verkiezingen in 1968 met steun van al deze drie partijen, onder de leus “En marcha con Macías; unidad, paz, prosperidad” (vooruit met Macías; eenheid, vrede en voorspoed). Equatoriaal Guinea wordt op 12 oktober officieel onafhankelijk met Macías als president die uiteindelijk – in 1979 en na een staatsgreep door een van zijn politieke tegenstanders, gedekt door Spanje – alle oppositie uitschakelt en de MONALIGE omdoopt tot PUNT; Partido Unico Nacional de Trabajadores (188).

actie, waardoor het volgens Fanon zijn wanhoop en angst kwijtraakt en zijn waardigheid terugvindt (74).¹⁷ Hij beweert dat het individu zichzelf daarbij in de plaats wil zetten van de kolonisator: “We have seen that the native never ceases to dream of putting himself in the place of the settler – not becoming the settler but substituting himself for the settler” (Ibid: 41).

Het is opvallend hoe Macías, als hij aan de macht is en zich geheel los heeft gemaakt van Spanje, en nadat hij zijn politieke tegenstanders heeft uitgeschakeld,¹⁸ vrijwel exact doet wat de Spaanse kolonisator onder Franco voor hem deed. Daar waar eerder verplicht “¡Salve, Franco!” en “Viva España” moest worden geroepen werd nu door Macías per decreet vastgelegd dat men na elk officieel optreden verplicht moest scanderen:

En marcha con Macías, siempre con Macías, nunca sin Macías, todo por Macías” en “el colonialismo, ABAJO; el imperialismo, ABAJO; el neocolonialismo, ABAJO; los golpes de estado, ABAJO; los ambiciosos ABAJO; el colonialismo tecnológico, ABAJO; el colonialismo comercial, ABAJO; la revolución, ARRIBA.”¹⁹ (Ndongo, 1977: 227)

Daarbij moest ieder kind de volledige naam en titels van de president op school uit het hoofd leren (Ndongo, 279), werden Afrikaanse namen als Nguema, Mbá en Ndongo verplicht gesteld en ‘geïmporteerde namen’ als Luis, Anselmo en Benito verboden (281). Ook werden in het voetspoor van de Spaanse kolonisatoren plaatsnamen en geografische namen veranderd zoals Fernando Poo, dat nu Bioko ging heten en de naam van de hoofdstad Santa Isabel, die nu werd veranderd in Malabo.

Het regime van Macías nam eveneens de door de ex-kolonisator toegepaste methoden van geweld over. Zowel Donato Ndongo in *Historia y tragedia* als Ibrahim Sudiata in *Equatorial Guinea, Colonialism, State Terror, and the Search for Stability*, wijzen op wat aanvankelijk een vreedzame overdracht leek – Franco noemde dit “het resultaat van een vreedzaam, vriendelijk en constructieve ontwikkeling”–, uitmondde in het onder valse

¹⁷ “At the level of individuals, violence is a cleansing force. It frees the native from his inferiority complex and from his despair and inaction; it makes him fearless and restores his self-respect.”

¹⁸ Macías schakelde niet alleen zijn minister van buitenlandse zaken Atanasio Ndongo Miyone uit na diens poging tot staatsgreep, maar ook zijn eerdere concurrent bij de verkiezingen (en eerdere vicepresident tijdens de autonomie) Bonifacio Ondó Edú. Ndongo schrijft hierover: “La verdad, se muere mucho, se muere demasiado en Guinea Ecuatorial. Seis años de independencia política han significado para los habitantes de este país practicante seis años de terror y de violencia institucionalizada. Desde la independencia, el régimen vigente sólo se ha dedicado a la eliminación física de la casi totalidad de sus adversarios políticos [...]” (Ndongo, 1977: 282).

¹⁹ Voorwaarts met Macías, altijd met Macías, nooit zonder Macías, alles voor Macías” en “WEG MET het kolonialisme, WEG MET het imperialisme, WEG MET het neokolonialisme, WEG MET de staatsgrepen, WEG MET de ambitieuzen, WEG MET het technologisch kolonialisme, WEG MET het commerciële kolonialisme, LANG leve de revolutie. [eigen vertaling]

beschuldigingen uitschakelen van politieke tegenstanders²⁰ en de vlucht van velen naar het buitenland, onder wie nagenoeg alle Spanjaarden. Ndongo noemt het getal van 90.000 doden door geweld onder het regime van Macías (293), en Sundiata noemt in *Equatorial Guinea, Colonialism, State Terror, and the Search for Stability* over het geheel nog een veel groter getal:

According to some, about one-third of the approximately 300.000 people of Equatorial Guinea were killed and another 50.000 fled abroad. In 1974 it was estimated that there were 60.000 refugees in Gabon, 30000 in Cameroon, 15.000 in Nigeria, and at least 6.000 in Spain (1990: 65).

Bij het geweld laaiden eerder door de kolonisator aangewakkerde etnische tegenstellingen opnieuw op. Macías was als Fang afkomstig uit het minder ontwikkelde platteland van de regio Mongomo in Río Muni tegenover het rijkere en meer stedelijke Bioko (Ndongo, 113). Fanon schetst een neo-koloniaal beeld waarbij de stad gezien wordt als verraders van de nationale erfenis van het platteland. Volgens hem vertrouwen de plattelanders de stedelingen niet die zich als Europeanen kleden, hun talen spreken en vaak in dezelfde regio met ze samenwerken (89). Dat Macías zich zo hard afzette tegen kolonialisme, neokolonialisme en imperialisme zou men volgens deze theorie van Fanon kunnen wijten aan zijn plattelandsafkomst. Daarbij bevoordeelde hij zijn eigen groep en regio, wat volgens Sundiata binnen zijn regime niet zo zeer gold als “triomf van het Fang nationalisme”, maar eerder als triomf van de eigen clan uit Mongomo (1990: 66).²¹ Ndongo schrijft dat de regering en het militaire apparaat vrijwel uitsluitend bestond uit hen die afkomstig waren uit Mongomo (221). Hij voegt er nog aan toe dat alleen uit een andere streek komen al voldoende reden was om een baan te verliezen en er ook nooit meer een te vinden. Belangrijke functies werden verdeeld onder familieleden ²² en in 1970 werden rivaliserende partijen vervangen door de

²⁰ Ndongo: “Se inauguraba así una forma más para deshacerse de los que el presidente consideraba enemigos políticos: fueron destituidos y encarcelados varios funcionarios, entre ellos los ministros de Industria y Minas, Pedro Ekong Andeme y Rafael Momo Bocara, respectivamente. Y en un simulacro de juicio celebrado semanas después, serían condenados a diversas penas de prisión, de donde ninguno ha salido y todos han muerto” (1977: 198).

²¹ “Macías Nguema’s victory was the conquest of one member of one segment of an ethnic group. The dictatorship was not so much a triumph of Fang nationalism as it was a triumph of the president’s hometown categorie. [...] His power was based in the Mongomo district, especially among members of the Ensangui clan.”

²² Naomi MacLeod wijst in haar proefschrift *Form and function of non-linguistic calls in human infants* op het patriarchale systeem van de Fang: “The family, which is held in the highest regard, usually has one heroic male ancestor as a focal point for organization. Society is organized according to tribe, clan, lineage and family, with a strong sense of community” (11). Het bevoordelen door Macías van zijn eigen provincie en clan zou dus ook kunnen worden verklaard vanuit deze patriarchale Fang traditie.

Partido Unico Nacional die later werd omgedoopt tot Partido Unico Nacional de Trabajadores (PUNT), terwijl de president zichzelf benoemde tot president voor het leven (Ndongo, 213,214 / Sundiata, 67). Op studentenprotesten in Madrid volgden openbare executies van familieleden bij wijze van represaille en de president liet een cholera epidemie op Annobón (Palagú) op zijn beloop omdat hij geen vertrouwen had in de loyaliteit van de bewoners van dit eiland (Ndongo, 228 / Sundiata, 68).

Volgens Ndongo hield Macías er geen enkele ideologie op na (129), en Sundiata noemt Macías' politieke opvatting "a curious blend of anticolonialist rhetoric and Machtpolitik" (70), met desondanks een zekere bewondering voor Franco, terwijl hij Adolf Hitler in zijn speeches "de redder van Afrika" noemde. Verder ging zijn bewondering uit naar Afrikaanse leiders als Idi Amin, Haile Selassie, Mobutu Sese Seko, Marien Ngoubi en Jean-Bedel Bokassa. Gaandeweg zocht hij ook steeds meer contact met Cuba evenals de toenmalige Oostbloklanden en sloot hij verdragen met de Sovjet Unie en met China (Ndongo, 225 / Sundiata, 73).

Fanon ziet het politieke en economische onvermogen van de post-koloniale machthebbers eveneens als een probleem van een onderontwikkelde middenklasse:

The national middle class which takes over the power at the end of the colonial regime is an under-developed middle class. It has practically no economic power, and in any case it is in no way commensurate with the bourgeoisie of the mothercountry which it hopes to replace (119,120). [...] they are completely ignorant of the economy of their own country (2001: 121).

Macías bracht zijn land, behalve door een gebrek aan economische macht, volgens Ndongo ook door zijn zieke en getormenteerde geest steeds verder in isolement (293). De periode van Macías is ook wel aangeduid met de term "nguemismo", een variant op de meer algemene term afro-fascismo²³, een periode waaraan op 3 augustus 1979 een eind kwam door middel van een staatsgreep die de geschiedenis in is gegaan als 'El golpe de la libertad', uitgevoerd door zijn eigen neef Luitenant Colonel Teodoro Obiang Nguema Mbasogo.²⁴ Macías werd 18 augustus 1979 gearresteerd, in Bata gevangen genomen en 1 oktober geëxecuteerd.

²³ Mbaré Ngom herleidt deze termen tot Max Linger-Goumaz: "[...] el presidente electo Francisco Macías Nguema suspendió todas las garantías constitucionales e impuso un proyecto monolítico, étnico y excluyente, que el crítico Max Liniger-Goumaz (1983), ha denominado afro-fascismo y, en su variante guineana, lo llamó 'nguemismo'" (2010: 29).

²⁴ Sundiata noemt als aanzet hiertoe de protesten wegens achterstallige betaling van salarissen door Macías en de executies die daarop volgden; 4 juni 1979 werden er vijf leden van de Nationale Garde geëxecuteerd omdat zij om hun loon hadden gevraagd. Een van die vijf was de broer van Luitenant Colonel Teodoro Obiang Nguema Mbasogo (1990: 74).

In het in 2018 door het door de Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED) georganiseerde *50 Aniversario de la Independencia de Guinea Ecuatorial* vraagt Donato Ndongo-Bidyogo zich af, in zijn lezing met als titel “Guinea Ecuatorial en el cincuentenario de su independencia: ¿Qué independencia?”, om welke onafhankelijkheid het eigenlijk gaat.²⁵ Hij noemt die onafhankelijkheid tot dan toe “un fracaso colectivo” (collectieve mislukking), “cincuenta años de constante pesadilla” (vijftig jaar van constante nachtmerrie) en “medio siglo de mentiras difrazadas y esperanzas frustradas” (een halve eeuw van toegedekte leugens en gefrustreerde hoop). Kortom, Ndongo geeft aan dat de ellende onder Macías na de zogenaamde ‘golpe de la libertad’ (1979) van Teodoro Obiang Nguema Mbasogo niet is opgehouden; dat de onafhankelijkheid geen bevrijding betekende noch betekent, maar slechts onzekerheid, angst en misère als dagelijkse zorg, onder een steeds duidelijker wordende onderdrukking en een steeds geraffineerdere wreedheid.²⁶ Ndongo noemt zowel Macías als Obiang ‘producten’ van Mongomo, dat geldt als meest achtergebleven gebied van Río Muni²⁷ en wijst er op dat het hier gaat om “una oligarquía incapaz por su ignorancia” (een door onkunde onbekwame oligarchie). Volgens Ndongo verving Macías de Europese (koloniale) cultuur niet door de door hem gepropageerde Afrikaanse cultuur, maar door *la nada* (het niets) en dus leegte. Hij beweert dat Macías’ terugkeer naar een ‘authentieke Afrikaanse cultuur’ uitsluitend werd ingegeven door haat tegen de blanken, zonder dat Macías met zijn regime in staat was “de betekenis en functie van bepaalde vooroudertradities te evalueren, verder te ontwikkelen en te actualiseren.”²⁸ Ook Obiang propageert volgens Ndongo de ‘Afrikaanse cultuur’ zonder die te praktiseren.²⁹

²⁵ Canal UNED. [<https://canal.uned.es/video/5b3cb9b1b1111f7c148b4567>]

²⁶ “La independencia ni fue ni es nuestra liberación; la incertidumbre, la zozobra, la miseria siguen siendo nuestras preocupaciones cotidianas ante una opresión cada vez más nítida, ante una crueldad cada vez más refinada.” (Ibid.)

²⁷ Hij wijst er in zijn lezing op dat Mongomo tot de laatst gekoloniseerde districten behoort (met een traumatisch verleden in de confrontatie met de blanken), dat de eerste school er gesticht werd in 1939 voor meer dan 600 kinderen en dat het hier om een van de meest cultureel achtergebleven gebieden gaat. Volgens hem lijden de twee presidenten uit dit gebied afkomstig aan een minderwaardigheidscomplex en ontbreekt het hen aan capaciteiten om een moderne staat te besturen (Ibid.).

²⁸ “La evocación romántica de ese pasado [Macías] intentaba esconder, en realidad, su propia tosquedad; porque, incapaces de evaluar siquiera el significado o la utilidad de las terminadas tradiciones, tampoco crearon las condiciones para desarrollar y actualizar esos saberes ancestrales. No sustituyeron la cultura europea por la cultura africana, sino por la nada [...]” (Ibid.). Ndongo heeft het in dit verband over “pervers tribalisme” met als

Dat het nieuwe regime van Teodoro Obiang Nguema Mbasogo in meer opzichten een voortzetting was (en nog steeds is) van het oude schrijft ook Ibrahim Sundiata:

The new government promised both change and continuity. Its ideology was vague and its connections to the previous government obvious. The Mongomo ‘clan’ retained its prominence and acted at points as a brake on the head of state. Relatives of Macías Nguema and functionaries in the old government remained in place (1990; 76).

In zijn lezing (eveneens in de UNED in 2018 ter gelegenheid van de vijftigjarige onafhankelijkheid van Equatoriaal Guinea) gaat Sundiata nader in op de periode die hij aanduidt met “el neocolonialismo petrolero” van Obiang.³⁰ Hij wijst er op dat sinds er in 1992 door ExxonMobil en andere Amerikaanse oliemaatschappijen grote hoeveelheden olie werden ontdekt voor de kust van Bioko, Equatoriaal Guinea de op zes na grootste olieproducent van Afrika is en het land het hoogste Bruto National Product heeft van het continent. De bevolking van Guinea zou volgens hem een van de meest rijke van onze planeet kunnen zijn, maar in werkelijkheid moet de meerderheid rondkomen van minder dan twee dollar per dag. Hoewel Obiang het land redde van de terreur van zijn oom en men ‘el golpe de libertad’ elk jaar viert als een dag van nationale geboorte, is er volgens Sundiata aan het autoritaire regime geen eind gekomen. “Macías is dood, maar de persoonlijkheidscultus is nog steeds levend en de repressie ging door, zij het in een wat minder uitgebreide vorm”, zegt Sundiata in zijn lezing.³¹ Hij haalt daarbij de uitspraak van het Amerikaanse Freedomhouse aan dat Equatoriaal Guinea samen met Birma, Libië, Noord-Korea, Soedan, Turkmenistan en Oezbekistan als “ergsten van de ergsten” noemde. Desondanks schoof de VS de aanklacht tegen mishandeling en marteling van begin jaren negentig terzijde,³² hetgeen volgens Sundiata te wijten was aan de steeds sterker wordende economische (olie) interesses. Volgens Sundiata worden de uit olie verdiende inkomsten bovendien uitgegeven aan het inhuren van

voorbeeld dat Macías westerse vaccinaties en medicijnen verbood en mensen voorschreef dat zij moesten vertrouwen op “curanderos y plantas del bosque” (medicijnen en bosplanten), waardoor velen onnodig stierven.

²⁹ Zeker na de olievondsten is het regime eerder westers georiënteerd; oliegelden worden door de president en zijn zoon in Europa en de VS uitgegeven aan luxe goederen.

³⁰ De lezing van Sundiata had als titel *De colonialismo español al neocolonialismo petrolero* (van Spaans kolonialisme tot het neokolonialisme van de olie) en is eveneens te volgen op Canal UNED. [<https://canal.uned.es/video/5b47099db111f752b8b4567>]

³¹ “Obiang salvó la república del terror de su tío; la caída de Macías, ‘El golpe de la libertad’ se celebra cada año como un día de nacimiento nacional. Sin embargo el régimen autoritario no terminó. Macías ha muerto, pero el culto de la personalidad vive. [...] La represión continuó, pero de forma menos errática” (Canal UNED: Ibid.).

³² De aanklacht werd gedaan door VS ambassadeur John E. Bennett die in de periode van 1992 tot 1994 ambassadeur was in Equatoriaal Guinea. Hij moest vertrekken uit het land nadat hij door Obiang tot ‘persona non grata’ was verklaard en na doodsb bedreigingen aan zijn adres (Sampedro Vizcaya, *Palabras*, 2: 76).

Amerikaanse bedrijven voor propagandistische doeleinden, terwijl alle kritiek op het regime wordt afgedaan met ‘kritiek op Afrika’.³³

Ook journalist Kenn Silverstein wijst in zijn artikel “Theodorin’s world” (*Foreign Policy*, 2011) op de exuberante uitgaven en corrupte praktijken van met name Obiangs oudste zoon en potentiële opvolger (tevens vicepresident) Teodorín, zonder dat hem in de VS ook maar iets in de weg werd gelegd “om een belangrijke oliepartner niet te beledigen”.³⁴ Dit uitgavenpatroon van de president en zijn zoon, met de bijbehorende corrupte mentaliteit, past bij wat Fanon zegt over de Afrikaanse bourgeoisie in het algemeen (die hij ook wel de “get-rich-quick middle class” noemt):

This bourgeoisie, expressing its mediocrity in its profits, its achievements and its thoughts, tries to hide this mediocrity by buildings which have prestige value at the individual level, by chromium plating on big American cars, by holidays on the Riviera and week-ends in neon-lit night-clubs (2001: 141).³⁵

Volgens Juan Tomás Ávila Laurel, in *Diccionario básico, y aleatorio, de la dictadura Guineana*, wil Obiang echter, met zijn twijfelachtige prestigeobjecten in de vorm van enorme paleizen, autobanen door het oerwoud, havens, vliegvelden van onduidelijke rendabiliteit en buitenlandse bezittingen, zo snel als maar kan alle sporen van misère uit het verleden uitwissen door indruk te maken met luxe objecten die op geen enkele wijze ten goede komen aan het volk (2011: 36).³⁶ Dit alles zou voortvloeien uit wat Ávila Laurel een “assepoestercomplex” noemt; het zich willen ontdoen van het stigma van armoede, waaraan volgens hem niet alleen Obiang lijdt, maar een meerderheid van de bevolking van Equatoriaal

³³ “La idea es que criticar al gobierno es criticar a África, y el gobierno puede decir; somos África, criticándonos es criticar toda África” (Sundiata, Canal UNED).

³⁴ “And yet no formal action against Teodorin has been taken, despite an investigation whose stated goal, according to one of the Justice Department documents, was to shut down the flow of money into the United States “obtained through kleptocracy” by the Obiangs. Why? U.S. officials declined to discuss the ongoing cases on the record or speak harshly about Equatorial Guinea; it certainly appears to be the familiar story of a U.S. government unwilling to offend an important oil partner — the same coddling that has produced such stellar results in the past with Saudi Arabia and other energy-rich, democracy-poor Middle East allies” (Silverstein, 2011).

³⁵ Teodorín Obiang is in oktober 2017 door het Hoge Gerechtshof in Parijs veroordeeld tot drie jaar voorwaardelijke gevangenisstraf en een boete van 30 miljoen euro, evenals de confiscatie van zijn appartement dat hij voor 25 miljoen euro kocht in 2005. [<https://www.dw.com/en/french-court-finds-african-playboy-teodorin-obiang-guilty-of-embezzlement/a-41146626>]

³⁶ “Con los ingresos, el dictador quiso borrar de un plumazo aquellas huellas [de aquella miseria] y ordenó la construcción de obras grandiosas de dudosa utilidad. Las ganas de impresionar son grandísimas en el tirano y en sus ansias de sacudirse el pasado ceniciento no ha ahorrado nada: palacios grandiosos, carreteras de doble carril en medio de la selva, puertos y aeropuertos dudosamente rentables, y los bienes adquiridos en el extranjero para dar muestras de una magnificencia que ni por asomo está al alcance del pueblo.”

Guinea (Ibid.).³⁷ Om verandering aan te brengen in deze situatie doet Ávila Laurel in zijn *Diccionario básico* enkele aanbevelingen onder “Normas de la solvencia electoral” (42), maar wijst er onder “Partidos políticos de la oposición” ook op dat die ‘normas’ geen zin hebben zonder persvrijheid en toezicht op electorale fraude (41). Zowel Ndongo als Sundiata benadrukken in hun lezingen dat de oppositie, die nu voornamelijk gevoerd wordt door de CPDS (Convergencia Para la Democracia social de Guinea Ecuatorial), tegenover de regeringspartij de PDGE (Partido Democratico de Guinea Ecuatorial),³⁸ moet komen met een duidelijk plan of programma. Sundiata stelt in zijn lezing in de UNED dat er meer mensen in het buitenland nodig zijn die zich op de toekomst voorbereiden, niet alleen door over democratie te dromen, maar door met een plan te komen ter voorbereiding van een platform en programma. Daarbij benadrukt hij de rol van de taal en cultuur (kunst, muziek, dans) om zich als natie te verenigen, te onderscheiden en te versterken:

“Para unirse como nación se necesita el idioma que es el español y la cultura que es diferente, por ejemplo usar el arte, la música, la danza para hacer el país más fuerte” (Canal UNED).³⁹

³⁷ “Pero las necesidades del sacudirse el estigma de la pobreza no sólo atenazan al dictador Obiang [...], sino que la mayoría de los guineanos comparten este complejo de cenicienta.”

³⁸ In Guinea bestaat alleen oppositie in theorie. Er zijn wel meer oppositiepartijen, maar zonder invloed en bij wijze van schijnvertoning, zonder vrije pers, terwijl men dissidenten bestraft en zonder toezicht op misbruik bij verkiezingen (Ávila Laurel, 2011: 41). De oppositie speelt zich vrijwel uitsluitend af in het buitenland (Spanje).

³⁹ “Om zich te verenigen als natie heeft men de taal, het Spaans, nodig en de cultuur die anders is, het gebruiken van bijvoorbeeld de kunst, de muziek, de dans om het land sterker te maken.” [eigen vertaling]